

Изградња боље будућности:

Стање старих људи у Србији

Новембар 2001. године

HelpAge
International

Leading global action on ageing

HelpAge International је глобална мрежа непрофитних организација са задатком да ради са и за угрожене старе људе у читавом свету у циљу трајног побољшања њиховог живота.

Изградња боље будућности: Стари људи у Србији

Објавио: HelpAge International

PO Box 32832, London N1 9ZN, UK

Тел: +44 0 20 7278 7778 Факс: + 44 (0) 20 7713 7993

Интернет адреса: hai@helpage.org

Интернет презентација:

www.helpage.org

©HelpAge International 2001

Регистрована добротворна организација бр. 288180

Написали и дали у штампу: Бо Пристли, са Полом Хинчлифом и Надијом Саим

Дизајн: Су Грант, Twenty 3 Crows Ltd

Било који део ове публикације се слободно и без дозволе може прештампавати у образовне и непрофитне сврхе, под условом да се наведе порекло текста

Садржај

Увод	1
О организацији HelpAge International	1
Циљеви ове публикације	2
Извори	3
Сажетак и препоруке	5
Стара лица у друштву	9
Економска питања	9
Здравствена питања	10
Социјална питања	11
Допринос старих лица	12
Стара лица у колективним центрима	13
Контекст	13
Економска питања	14
Здравствена питања	15
Социјална питања	16
Правна и политичка питања	17
Сведочења и студије случајева	18
Додаци	21
<i>Додатак бр.1: Испитаници истраживања HelpAge International-а о процени потреба</i>	21
<i>Додатак бр.2: Колективни центри који су посећени</i>	22
<i>Додатак бр.3: Учесници радионице HelpAge International-а</i>	23

Увод

О организацији HelpAge International

HelpAge International је основана 1983. године као јединствена развојна организација која је састављена од читаве мреже организација из области локалног развоја, истраживања и социјалних услуга које све имају за заједнички циљ побољшање квалитета живота угрожених старијих лица. Све више смо укључени у формирање националних и интернационалних стратегија које се односе на старост. Делујемо:

- **У пракси:** Помажемо и финансирамо пројекте који су усмерени на борбу против економске несигурности и лошег здравственог стања старих људи, и који се баве социјалним питањима као што су изолација, страхови, дискриминација, онемоћалост и злоупотреба.
- **На нивоу политике:** Боримо се против сиромаштва, неједнакости и дискриминације који спречавају многе старе људе да искористе своје потенцијале и остваре своја права. Пружамо подршку учествовању старих лица у развојним активностима и у активностима креирања политике; залажемо се за подизање нивоа свести по питању њихових права, потреба и проблема; подстицамо њихово учешће у проналажењу решења за проблеме које имају.
- **У хитним ситуацијама:** Задовољавамо специфичне потребе старих лица која су погођена грађанским сукобима, економским крахом и природним катастрофама.

Наши чланови су националне организације, групе организоване на нивоу локалне заједнице и регионалне мреже. Помажемо члановима да међусобно уче из својих искустава путем финансирања и подстицања на коришћење сопствених ресурса, обучавањем и изградњом капацитета, и пружењем помоћи у руковођењу пројектима.

Од 1991. године радимо са групама за стара лица и невладиним организацијама у источној и централној Европи. 1994. године основали смо мрежу за пружање помоћи и информисање која сада броји преко четрдесет чланова у дванаест земаља. Радом у источној и централној Европи циљ нам је да:

- Путем обучавања у областима прикупљања средстава, организационом развоју и бризи о старим лицима ојачамо капацитете организација које раде са старим лицима у читавом региону.
- Подстакнемо узвратне посете и ширење доказа, информација и правилног деловања.
- Помогнемо развоју националних мрежа и платформи заједничког иступања.

Наши чланови су националне организације, групе основане на нивоу локалне заједнице и регионалне мреже

**Ова публикација
истиче стање
старих Срба као
грађана,
избеглица и
расељених лица**

Наша јединица за хитне интервенције у читавом свету има петнаест година искуства у пружању помоћи старим лицима приликом природних катастрофа и у сукобима као и у ситуацијама после сукоба. Активности на Балкану укључивале су пружање хитне и основне здравствене помоћи старим лицима у Босни и Херцеговини и Хрватској као и помоћ старим избеглицима на Косову и у Македонији.

Један од наших кључних циљева у хитним ситуацијама јесте да помогнемо међународним и локалним хуманитарним организацијама у пружању ефикасне помоћи старим лицима. У 2000. години објавили смо збирку практичних упутстава у циљу подизања свести у јавности и разумевања права и потреба старих људи под називом: *Стара лица у ситуацијама природних катастрофа и хуманитарних криза: упутства за правилно деловање*. Хуманитарни биро Европске комисије (ЕЧО) и Високи комесар за избеглице Уједињених нација (УНХЦР) су помогли овај пројекат.

Истраживање деловања 180 хуманитарних организација показало је да, без обзира што стара лица у ситуацијама природних катастрофа и у сукобима, представљају бројчано позамашну групу угроженог становништва, за њихове специфичне потребе и њихов допринос не постоји много разумевања. Старији људи су нам говорили да желе да их виде, да их чују и разумеју, желе да имају равноправни приступ основним видовима помоћи и да се њихов потенцијал и допринос призна, цени и подржава.

Циљеви ове публикације

Србија, у оквиру Савезне Републике Југославије, је друштво које стари. Крајем деведесетих година људи у старосном добу преко 60 година чинили су 18% свеукупног становништва и та ће се тенденција раста наставити.

У читавој Европи помак ка популацији која стари условио је притисак на службе које се баве пружањем социјалних услуга које су неопходне за добробит старих лица као што су пензионо осигурање и здравство. Али Србија је у последњој деценији доживела додатне потресе који су утицали на пад квалитета живота многих старих лица.

Финансијска нестабилност везана за економску транзицију у пост комунистичком раздобљу широм Балкана, донела је драстично опадање вредности пензија и уштеђевина старих лица у Србији. Висока стопа незапослености онемогућава млађим људима да финансијски помажу старије чланове породице на традиционалан начин, а и сручила је неочекивани терет на рамена старих лица да учествују у повећању прихода породице и да помогну у опстанку породичне заједнице.

У периоду од 1991. до 1995. године сукоби који су избили у жеку распада бивше Југославије и касније прекрајање државних граница, имали су свеобухватни утицај на старије Србе. Многи од њих који су побегли из својих домова у Босни и Херцеговини и Хрватској, или који су интерно расељени услед сукоба на Косово, још увек живе у колективним центрима у Србији или у изнајмљеном смештају који једва да могу да плате.

Публикација *Изградња боље будућности: Стара лица у Србији* написана је да би истакла стање старих Срба, као грађана, избеглица и расељених лица, као и да би истакла практичне предлоге делатности које би омогућиле њихово благостање у будућности. Ова публикација пружа пресек кључних питања, и није осмишљена као исцрпна студија.

Циљ јој је да:

- Пронађе практичне начине да се у друштвеним заједницама и у колективним центрима задовоље потребе старих лица
- Буде глас старих Срба и оних организација које раде са њима
- Утврди допринос старих Срба у њиховим породицама, локалним заједницама и друштву у целини

Биће од користи:

- Онима који креирају политику на државном нивоу у Савезној Републици Југославији и на регионалном нивоу у Србији.
- Међународним невладиним организацијама које раде у Србији
- Групама око којих се окупљају стара лица као што су Савез пензионера, а које делују на државном и регионалном нивоу
- Локалним групама на нивоу заједнице које раде са старим лицима у Србији

Извори

Анализа и препоруке изнете у овој публикацији су засновани на:

- **Процени потреба HelpAge International-а**

Процену потреба старих лица у Србији извршили су службеници и саветници HelpAge International-а у периоду од 28. XI до 4. XII 2000. године, на основу разговора са службама и невладиним организацијама у Београду, Вршцу и Крагујевцу (детаљније у Додатку бр.1, стр.21)

Циљеви су:

- прикупљање прелиминарних података о тренутној економској и социјалној ситуацији у којој се налазе стара лица у локалним заједницама, центрима за негу и колективним центрима,
- стварање веза са локалним невладиним организацијама, са групама на локалном нивоу које раде са старим лицима, са међународним организацијама за пружање помоћи и са локалним властима.

Тражимо да
делујемо као
катализатор,
помажући
службама из
добровољног и
јавног сектора да
ускладе своје
деловање

Процена потреба је утврдила да помоћ у храни коју пружа низ међународних организација у Србији, ефикасно помаже задовољењу основних потреба старих лица. Ова процена је утврдила да би HelpAge International успешно могао да одигра улогу катализатора, помажући службама из добровољног и јавног сектора које раде са старим лицима да ускладе своје деловање и развију најбољи начин деловања. Кључна препорука људи са којима се разговарало јесте да би HelpAge International требало да организује радионицу у циљу сагледавања потреба старих лица и да те резултате објави.

Посете колективним центрима Запослени у HelpAge International су у децембру 2000. године и у јуну 2001. године посетили три колективна центра у Војводини, Београду и Смедереву, у којима су смештене избеглице и расељена лица (о овоме детаљније у Додатку бр.2, стр.22)

- Циљ ових посета био је да се прикупе сведочанства директно од самих старих лица и од запослених. Делимично структуриран упитник је коришћен у циљу стандардизовања испитивања.

Радионица HelpAge International-а 7. јуна 2001. године организована је радионица у Београду у којој су учествовала стара лица из пензионерских удружења и колективних центара, као и представници међународних и домаћих невладиних организација, Уједињених нација и локалне власти (детаљније у Додатку бр.3, стр.23). Циљеви ове радионице су били:

- размена података и сазнања о стању у којем се налазе стара лица у Србији у времену после ратних сукоба
- подвлачење практичних начина да се задовоље потребе старих лица и сада и у будућности
- подизање свести о потенцијалу старих људи као оних лица која могу да допринесу у ситуацијама економских и социјалних притисака који су присутни у свим старосним добима.

Препоруке ове публикације се понајвише заснивају на дискусијама вођеним у тој радионици.

Истраживање HelpAge International-а Тражену студију стања у којем се налазе стара лица у Савезној Републици Југославији, са посебним нагласком на Србију као и студију о активностима добровољног и јавног сектора који се баве пружањем помоћи, објавила је у августу 2001. године Др Ирена Грозданић, Саветник за медицинска питања Међународне православне добротворне организације (ИОСС). Сажетак овог истраживања се појавио и у извештају HelpAge International-а: *Да се и наши гласови чују: Стара лица и одлучивање у источној и централној Европи*, и објављен је у октобру 2001. године.

Сажетак и препоруке

Сажетак

У овом тренутку стара лица чине 16 процената укупног становништва Савезне Републике Југославије које износи 10,6 милиона становника, а предвиђа се да ће до 2021. године тај проценат порастати до 21%. На подручју Србије где је број старих лица међу избеглицама и расељеним лицима знатан, пропорција старијих у становништву је 18 процената.

Истраживањем које је спровео HelpAge International током 2000. и 2001. године, дошло се до закључка да је живот за многе старе Србе изузетно тежак. Током последње деценије, економска транзиција, финансијска криза у јавном сектору као и сукоби, утицали су на стара лица на много начина: економски, физички, социјални и психолошки.

Овај извештај се бави ситуацијом старих лица која живе у својим домовима или у државним институцијама (види *Стара лица у друштву*, стр. 9-12) и старих лица избеглица и расељених лица која живе у камповима (види *Стара лица у колективним центрима*, стр 13-20).

Невладине организације са којима се разговарало током истраживања HelpAge International-а о процени потреба у Србији, су све описале стање старих лица у њиховом друштву као "изузетно тешко". Говорили су о слабом смештају и скромној помоћи од стране државе у плаћању кирије и рачуна за струју; о неодговарајућој обући и одећи; о слабом грејању и о недовољној количини огрева да се презими; о проблемима са плаћањем лекова и свеже хране.

Истакли су да су недовољност и несигурност исплата пензија, што је главни облик прихода за старе људе у старосном добу од 65 и више година, главни узрок незадовољства. Истовремено, вредност уштеђевина се стрмоглавила. Многи стари људи се суочавају са тешкоћама у плаћању кирије, струје и грејања. Док је одлагање плаћања рачуна један од главних начина преживљавања међу популацијом уопште, стари људи имају тенденцију да прво плате рачуне чак и ако то значи да неће имати новца за храну.

Здравство је на папиру за сва стара лица бесплатно, али речено нам је да многи основни лекови који се добијају на рецепт не могу да се добију на тај начин или ако могу да се купе цене су им недоступне, а све је то резултат смањења домаће производње лекова. Осталих ствари које су потребне болесним или занемоћалим старим људима такође има мало. Током ове процене потреба коју је спровео HelpAge International, лица са којима се разговарало редовно су помињала тешкоће у набављању лекова, постељине и средстава за хигијену.

Невладине
организације
описују стање
стarih лица у
њиховом
друштву као
"изузетно тешко"

**Стара лица
представљају
веома велику и
угрожену групу у
оквиру велике
популације
избеглица**

Многе организације са којима смо разговарали наглашавају да у Србији традиционално бригу о старима преузима породица. Више од половине свих старих Срба живи са породицом своје деце, а они који живе одвојено одржавају редован контакт са њима. Међутим, економска криза и расељавање су веома смањиле способност породица да се брину о старим члановима, и сада један од пет старих Срба живи сам. Породице се нерадо одлучују да своје старе препусте институцијом смештају и нези, а и у земљи има мало слободних места у установама за смештај старих лица. Приступ чувања старих заснован на бризи заједнице о старима, као што су полудневна и целодневна нега, још увек су у почетним стадијумима развоја.

Сазнали смо да старији Срби и даље настављају да помажу својим породицама и заједници на много начина. Многи од њих заједничку кућну касу допуњавају својим пензијама, или чувају унуче док им родитељи раде. Све више, стари људи стварају групе за самопомоћ, које посећују друга стара лица у њиховим домовима и организују основну здравствену помоћ и друштвене активности.

Рат који је трајао од 1991. до 1995. године као и сукоби на Косову, имали су очигледно веома дубоког утицаја на многе старије Србе. Погодила их је смрт, расељавање, бомбардовање НАТО-а, економске тешкоће и међународне санкције. Стара лица која су побегла из својих домова због борби у Хрватској, Босни и Херцеговини и на Косову представљају веома велику и угрожену групу у оквиру велике популације избеглица.

Стара лица чине трећину од укупно 100.000 људи који још увек живе у колективним центрима. Њихов политички и правни статус, укључујући држављанство као и право на пензију и остваривање права на своју имовину, типично остаје неразјашњен, како у новом месту боравка тако и у месту њиховог порекла. Већина њих је доживела скоро потпуни губитак свог уобичајеног начина живота.

Старије избеглице и расељена лица у колективним центрима у читавој централној Србији са којима је разговарао HelpAge International, не гаје много наде да ће икада успети да поврате свој стари начин живота, и изражавају бојазан да ће умрети или да ће бити избачени из центара пре него што се за њихово стање нађе решење. Савети о могућностима које им се пружају и правима која имају, нису много доступни. Чини се да влада једно осећање обесправљења и очаја.

Невладине организације кажу да су стари људи у Србији, упитани о томе да ли ће икад доживети да имају удобну старост, били песимисти, осећајући да се не уклапају; то се нарочито односи на оне који живе у избегличким камповима.

Препоруке

Учесници радионице HelpAge International у Београду 7. јуна 2001. године дали су следеће препоруке за деловање самих старих лица, државе и невладиних организација у циљу побољшања ситуације у којој се налазе стари људи у Србији.

Стара лица би требало:

- Да узму активно учешће у циљу изласка у јавност као значајне социјалне групе, тако што би:
 - радили са осталим старосним групама у својим месним заједницама у циљу решавања социјалних проблема.
 - учествовали у раду удружења старих људи и у оквиру мрежа за самопомоћ
 - допринели подизању свести у јавности као и прикупљању финансијских средстава путем својих удружења и мрежа

Држава би требало да:

- Утврди жеље и правни статус старијих избеглица и расељених лица у Србији, и да делује са осталим владама и међународним телима у циљу постизања дугорочних решења, било да се ради о интеграцији у заједницу или о помоћи при повратку у њихове домове.
- Покуша да нађе средства на локалном нивоу за помоћ старим лицима тако што би промовисала добротворни рад, мреже за самопомоћ, локално прикупљање средстава и грађанске групе.
- Узме активно учешће у пружању помоћи знатном броју сиромашних старих лица у Србији, тако што би:
 - систематски идентификовала најугроженија стара лица, без обзира да ли су држављани, избеглице или расељена лица, и помагала им путем циљаних програма добровољног и јавног сектора
 - створила циљне механизме за решавање проблема као што су хитна новчана помоћ и давање зајмова
 - и даље пружала нужну основну хуманитарну помоћ с једне стране и истовремено подстицала стварање дугорочних развојних стратегија
 - сарађивала са Међународним Монетарним Фондом у циљу одржавања пензија на нивоу договореног минимума, као сигурно социјално улагање са свеобухватним бенефицијама
 - иницирала кампању просвећивања јавности у циљу подизања свести о потребама старих људи.

Међународне невладине организације би требало да:

- развију своју способност да помажу старим Србима као великој угроженој групи, тако што би:
 - предузели кораке за подизање своје сопствене свести у оквиру својих програма о потребама старих лица
 - и даље пружала нужну основну хуманитарну помоћ с једне стране и истовремено подстицала стварање дугорочних развојних стратегија
 - да пред владама и међународним институцијама, као што су Међународни Монетарни фонд и Светска Банка, заступају старе Србе а у вези са Пактом за стабилност
 - сарађивали са државним властима у циљу репатријације или интеграције избеглица и расељених лица.

Локалне невладине организације би требало:

- да промовишу, помажу и употпуњују напоре јавног и добровољног сектора у циљу идентификовања и задовољавања потреба угрожених старих лица, тако што би:
 - сарађивали са колективним центрима у циљу обезбеђивања добробити старих избеглица и расељених лица
 - допунили услуге које пружа државни јавни сектор као што су здравствена заштита, нега на дому и у дневним центрима, истраживање и обука
 - стварали чврсте стратешке и оперативне везе са локалним властима
 - подизали ниво свести код донатора, владе, локалних заједница и у јавности о потребама старих људи.
- Да се потпуно посвете томе да стара лица учествују у планирању, у програмима и у активностима.

Стара лица у друштву

Економски проблеми

Људи који живе у Србији суочавају се са великим економским проблемима. У времену док је тај регион био део некадашње Југославије, користили су се свеобухватним системом државних услуга. Као резултат економске транзиције, кризе у јавној потрошњи и трошкова рата, тај је систем сада угрожен.

Старосна пензија и даље остаје право сваког грађанина, и пензионерска удружења у Србији кажу да је државна пензиона политика добра. Међутим, тренутни ниво пензија који се креће између 20 и 80 немачких марака месечно, једноставно није довољан да покрије многе основне потребе старих људи, а већина старих лица нема могућности да оствари приход радећи или из неких других извора.

Међународне и локалне невладине организације које раде са старим лицима у заједници, кажу да се они боре да покрију трошкове као што су кирија, храна и грејање у зимским месецима. Изненадни трошкови, као што су лекови у случају болести или трошкови сахране, могу да представљају непремостиву препреку за иначе истањене новчанике. HelpAge International је из причања сазнао да су стара лица која живе у привременом изнајмљеном смештају који кошта и по 150 немачких марака, приморана да продају помоћ коју примају у храни од међународних организација да би платили кирију.

Све до недавно, исплата пензија је често била нередовна или је заостајала и по неколико месеци. Нова влада покушава да реши овај проблем али има проблема да исплати сва заостала дуговања. За оне старе људе који се боре да саставе крај са крајем, свако кашњење пензије или њено неисплаћивање врло брзо се претвара у кризу. За једног од пет старих Срба који живе сами, живот је врло тежак.

Висок степен незапослености праћен приличним порастом слабо плаћених, несигурних запослења током деведесетих година, нарушио је способност младих људи да помогну родитељима, бабама и дедама, и на плећа старих људи навалио бреме нове одговорности. Многи пензионери финансијски помажу млађе чланове породице.

Невладине организације имају директне доказе о великом сиромаштву међу старим лицима која живе сама у урбаним срединама. На пример, запослени у Светском програму за храну Уједињених Нација, наводе да 4.500 од 65.000 новобеоградских пензионера живе сами, а њих 7.000 пати од хроничних или акутних здравствених проблема. Расподела хитне помоћи у храни је организована у том делу града.

Стари људи који живе сами у сеоским областима такође се суочавају са великим тешкоћама, будући да им је приступ услугама и помоћи које пружају државни и добровољни сектор ограничен. Невладине организације кажу да се старији сељаци суочавају са посебним тешкоћама: "Никада нису сигурни да ли ће им бити плаћено за оно што су продали или не, и добијају или ниску пензију или је уопште и не добијају. Такође имају проблема са лечењем, што им је неопходно како би и даље могли да наставе да раде."

Тренутни ниво

пензија

једноставно није

довољан да

покрије многе

основне потребе

старих људи

Криза у финансирању јавне здравствене заштите је имала диспропорционални утицај на стара лица

Учесници радионице HelpAge International су се сложили да ће се, дугорочно гледано, положај старих људи побољшати само ако национална привреда и производна база ојачају. Говорили су о потреби да држава уравнотежи захтеве економског и социјалног развоја и да заштити стара лица од свих недаћа транзиције ка тржишној економији, као вид улагања у ширу социјалну стабилност и кохезију.

Проблеми здравствене заштите

Обично здравствена заштита је бесплатна за све грађане од 65 година и више, са тим да су стандарди и врсте услуга за стара лица прописани законом. Практично, недостатак средстава је осиромашило готово сваки вид јавне здравствене заштите, укључујући и опрему, инфраструктуру и лекове.

Ова криза је имала диспропорционални утицај на стара лица, којима су услуге здравствене заштите по правилу чешће потребне него другим групама становништва. Овакво стање, праћено слабом исхраном и великим стресовима, довело је до повећања стопе смртности међу старим лицима током деведесетих година у поређењу са светским кретањима.

Широко су распрострањени проблеми у набављању чак и основних лекова. Многи лекови који се издају на лекарски рецепт не могу се добити у државним апотекама, већ се по високим ценама могу купити само у приватним апотекама. Фармацеутске куће, које су у некадашњој Југославији биле врло моћне, у застоју су већ неко време. Ситуација се погоршала драстичним повећањем цена основних лекова и санитетског материјала, као што су пелене за одрасле.

Већина државних болница и клиника не могу старим лицима да пруже бесплатне услуге које су по закону дужни да им пруже, услед недостатка особља или материјала. Она стара лица којима то средства допуштају, прибегавају лечењу у некој од бројних скупих приватних клиника у Савезној Републици Југославији. Али, за већину старих питање је да ли могу да издрже и без лечења. Сва је прилика да ће се финансирање здравствене заштите краткорочно само погоршавати. Предложено је да би Светска Банка требало да помогне у финансирању гарантоване јавне здравствене заштите као део своје кредитне стратегије.

Учесници радионице HelpAge International су мишљења да је приступачност здравствене заштите кључно питање за многе старе људе, нарочито превоз до болница или клиника. Постоји потреба за већим разумевањем и већим степеном обучености у области пружања здравствене неге старим лицима међу медицинским особљем, као и за образовним програмима који подстичу старе људе да се сами брину о свом здрављу.

Социјални проблеми

У Србији се традиционално о старима брига води у оквиру породице. Више од половине свих старих Срба још увек живе са породицом своје деце, а они који живе сами обично одржавају редован контакт са својима. Много младих људи још увек живи са својим родитељима јер не могу себи да омогуће да се одвоје и оснују своја домаћинства. Породични живот је извор осећања сигурности и стабилности за многе људе.

Стари људи са којима је HelpAge International разговарао у Београду изјавили су да не би могли да преживе без финансијске и социјалне помоћи коју им њихова деца пружају. Једна пензионерка је израчунала да јој је потребно 200 немачких марака месечно да би могла пристојно да живи и да плаћа све рачуне, што је много више него што износи њена пензија. Каже да преживљава само уз помоћ своје ћерке.

Ефекти економске кризе и сукоба на овим просторима, смањиле су способност и жељу породице да се брине о својим старијим члановима. Невладине организације кажу да су стара лица понекад занемарена напросто због тога што се њихове потребе не доживљавају као приоритет у поређењу са другим проблемима које треба хитно решавати.

Проценом потреба коју је спровео HelpAge International установљено је да се стара лица која живе сама често осећају врло усамљена, нарочито у зимским месецима када углавном бораве у кући. Многи од њих не могу да плаћају телефон. Стари људи који раде као добровољци у једном центру у Београду, рекли су нам да су посећивали једну жену која се код своје куће опорављала после саобраћајне несреће при којој су је ударила кола. Она им је рекла да јој нико у кућу није улазио током последњих неколико година.

Породице све чешће прибегавају смештају оних старијих чланова, неспособних да се брину сами за себе, у домове за негу остарелих. Савезна Република Југославија финансира неке од тих институција у којима има места за само 8.000 од 700.000 старих у читавој земљи. Само 2.000 старих лица има право на помоћ у кући, а 3.000 на дневну негу. Постоји хитна потреба за развијањем помоћи на нивоу заједнице. Као што рече један од испитаника: "Нису нам потребни велики смештајни објекти. Требало би да се изграде мањи центри у оквиру заједнице, тако да се стара лица не би осећала одбаченим или изолованим од друштва."

Организације из добровољног сектора кажу да многа стара лица са којима раде пате од усамљености и социјалне изолованости. Млађе генерације не указују старијима поштовање које им је традиционално указивано на селу. Осећање стреса и неизвесности је опште раширено код свих генерација, али многи старији људи су велики песимисти када је у питању њихова будућност и будућност њихове породице.

Невладине организације тврде да се о проблемима старих лица, на нивоу државе, не води довољно рачуна. Удружења старих људи немају званичне представнике ни на једном нивоу власти, а мало је јавних или политичких дебата о потребама да се развију нови начини старања о старим лицима. Релативно је мали број организација на нивоу локалне заједнице које су обучене или располажу средствима којима би задовољили постојеће потребе старих лица.

Постоји хитна
потреба за
развијањем
помоћи на нивоу
заједнице
намењене
старим људима

**Све више старих
лица узима
учешће у
добровољним
активностима,
као што су групе
за узајамну
помоћ**

Учесници радионице мисле да постоји велика потреба за пројектима на нивоу локалне заједнице којима би се помогла стара лица и омогућило им да наставе да се брину о себи и да дају свој допринос. Организације старих лица, укључујући пензионерска удружења, могле би да имају важну улогу у ширењу идеја и давању подстрека новим иницијативама.

Допринос старих лица

Опште је прихваћено мишљење да су догађаји у прошлој деценији трајно и дубоко пореметили традиционални начин живота старијих људи. Расељеност условљена ратним сукобима отежала је бављење традиционалним облицима привређивања као што су гајење поврћа и воћа, обрађивање земље и гајење стоке за личне потребе. Друштвене активности које су некад постојале, као што су културни догађаји и клубови, сада више не постоје.

Упркос свему, многи стари људи дају велики допринос својим породицама и друштву. Они често играју главну улогу када је у питању чување унучића док су родитељи на послу, као и при одржавању куће и обрађивању баште. Њихове пензије су често кључни фактор у приходу домаћинства.

Невладине организације кажу да све више старих лица узима учешће у добровољним активностима, где помажу у планирању и спровођењу нових иницијатива и добровољно улажу своје време, искуство и идеје. Много је примера старих лица која пружају помоћ једни другима путем група за узајамну помоћ и других мрежа.

Оваква врста директног учешћа старих лица је врло важна за рад невладиних организација и удружења старих лица, а у циљу да се напори ефикасно усмеравају у задовољавање потреба. На последњем Геронтолошком конгресу Србије јасно је речено да стара лица не би смела нити сама себе да доживљавају нити да их други доживљавају само као пасивне примаоце социјалних услуга. Нужно је да се они сами укључе у обезбеђивање добробити како за себе тако и за оне који ће тек постати стара лица, путем активнијег учествовања у решавању проблема који их муче и подизањем свести у јавности о томе шта они имају да понуде.

Учесници радионице мисле да невладине организације могу да одиграју важну улогу у обучавању и јачању група старих лица, као и у подстицању учешћа самих старих лица у добротворним акцијама. Имајући у виду тешкоће у подизању нивоа пензија у тренутним економским условима, старим лицима је потребно пружити много више помоћи да би они сами себи могли да помогну. Требало би изградити много више пројеката везаних за јавни и добровољни сектор који би били у стању да створе доходак и који би били усмерени на стара лица која за собом имају велико искуство и знање које могу да употребе, ако би им се за то пружила прилика.

Стара лица у колективним центрима

Контекст

Пола милиона Срба из Босне и Херцеговине, Хрватске и са Косова расељено је услед рата у последњој деценији. Избеглице и интерно расељена лица чине 7 одсто целокупног становништва Савезне Републике Југославије. HelpAge International сазнаје да од целокупне избегличке популације од 750.000 људи, њих 100.000 још увек живи у колективним центрима, а трећина тих људи је старија од 65 година.

Проблеми са којима се срећу јавни и добровољни сектори у циљу пружања одговарајућих животних услова тако великом броју избеглица су огромни. Црвени крст на пример, износи податак да велики број људи који су протерани са Косова живи у изнајмљеном смештају који својим приходима не могу да подмире.

Искуство HelpAge International-а широм света показује да су стара лица избеглице међу онима којима је најтеже да се опораве од траума и поремећаја насталих услед сукоба, и као група имају тенденцију да дуже пате од тих последица. У Србији стара лица по правилу чине непропорционални број смештених у колективним центрима и суочавају се са крупним препрекама при поновном укључивању у економске и социјалне токове.

Посетили смо три колективна центра, у Београду, Смедереву и у Вршцу. Стари људи у тим центрима су нам рекли да без пензија или неког другог извора прихода, не би могли ни да сањају о поновном успостављању свог живота у Србији. Они који желе да се врате својим домовима и даље осећају дубоку неизвесност по питању своје безбедности и статуса, а многи од њих су изгубили своје куће и села у борбама.

Национални Комесаријат за избеглице, владин орган, званично именује управне одборе за регистроване колективне центре, али њихово финансирање и вођење по одређеним стандардима је врло тешко. Међународне организације су се показале као важан извор краткорочне помоћи, обезбеђивањем помоћи у храни и осталим потрештинама, али што се тиче дугорочне стратегије оне морају помоћи старим лицима да она буду у стању да помогну сами себи.

У радионици HelpAge International'а опште је мишљење да избеглице чине значајну и веома угрожену групу која захтева хуманитарну и развојну помоћ.

100,000
избеглица и
расељених лица
још увек живи у
колективним
центрима –
трећина тих
људи је старија
од 65 година

**Чини се да стари
људи у
колективним
центрима живе у
лошим условима,
често је исхрана
лоша, а одећа и
обућа
неодговарајући**

Економски проблеми

HelpAge International је дошао до закључка да су многи стари Срби избеглице и расељена лица у колективним центрима буквално лишени свега. У немогућности да остваре право на пензију у својој земљи порекла или у земљи у којој се тренутно налазе и са малом вероватноћом да ће наћи посао, суочавају се са свакодневном борбом да покрију основне трошкове као што су лекови.

Технички говорећи, грађани Босне и Херцеговине и Хрватске имају право на пензије тих држава, међутим, ситуација је много сложенија. Стара лица која желе да се врате говоре о томе како би, када би се вратили, нашли само празна огњишта и опустела села. Они се суочавају и са тешкоћама у регулисању свог законског права на имовину и бенефиција које им припадају. Истовремено без држављанства и доказа да су уплаћивали у пензиони фонд, не могу да остваре право на пензије у Савезној Републици Југославији. Баш као што је један старији избеглица рекао: "Не припадам ни тамо нити овамо."

Много старих људи нам је рекло да чезну да опет имају свој дом: "Ништа друго и није важно" рекао нам је један човек. Изнад свега желе да живе независно, да имају сигурност, и да уживају јасан правно регулисани статус. Многи од њих су нам рекли да би више волели да живе у Србији него да се врате својим домовима, под условом да се обезбеди помоћ у виду кредита или смештаја.

Шансе да нађу посао, имајући у виду висок степен незапослености и мали број могућности за запослење чак и за младе људе, су врло мале. Висок степен незапослености међу младима је такође извор забринутости.

У колективним центрима које смо посетили, чини се да стара лица живе у лошим условима, често су исхрана и смештај лоши а обућа и одећа неодговарајући. Питања о томе како се сналазе су била углавном ирелевантна, јер се за већину људи ради о голом опстанку.

Многи од тих колективних центара су бивша индустријска постројења или монтажни објекти, удаљени од већих насељених места тако да је контакт са локалним становништвом отежан. Многи не задовољавају основне хигијенске услове и у лошем су стању услед недостатка средстава. У једном центру, у којем породице или групе спавају и једу заједно у великим просторијама, које су зими влажне, људи су нам рекли да су били напустили тај центар и отишли у приватни смештај, али да нису могли да зараде довољно да би платили кирију па су морали да се врате.

Током једне посете стара лица су нам рекла да је у пакетима које примају мало одеће која њима одговара. Једна стара жена нам је рекла да не може ни да се сети када је последњи пут добила нешто ново да обуче; друга нам је показала ципеле које су потпуно неодговарајуће.

Учесници у радионици мисле да држава хитно мора да утврди начине на које би се решио скоро потпун недостатак извора прихода старих људи, тако што би им дала законска права и решила њихов статус. Требало би им или дати право да примају пензије или им понудити краткорочне зајмове у циљу њиховог поновног укључивања у друштво. Старима у колективним центрима требало би доделити плацеве да на њима узгајају храну и на тај начин остварују приход.

Проблеми здравствене заштите

У колективним центрима које смо посетили стара лица се жале на здравствене проблеме који иду руку под руку са проблемима остваривања права на одговарајућу здравствену заштиту. Хроничне болести које су обично везане са старашћу обухватају дијабетес и срчане болести.

Лоши хигијенски услови се јављају као стални проблеми. У једном центру, где постоје два туша и четири тоалета на сваку бараку у којој је смештено између петнаест и двадесет људи, старији су нам рекли да то не функционише и да су забринути због могуће појаве болести. Лети, канализација не отиче већ се скупља испод зграда, "А ми спавамо над свим тим," рекао нам је један човек. До сада, нису вршене било какве поправке. Било је и проблема са струјом – на пример, прошле зиме, око две недеље није било ни грејања ни осветљења.

Теоријски, избегла и расељена стара лица имају право на бесплатну здравствену заштиту, али у пракси неопходне лекове је немогуће набавити, а и до терапије је тешко доћи. У једном центру који смо посетили, старија лица имају право на негу у болницама у хитним случајевима, али морају прво да добију писмени упут од лекара који је удаљен три километра, а онда да дођу до града који је удаљен тринаест километара. Новца за аутобуске карте немају, а ни контаката са неким ван центра ко би им у таквој ситуацији могао помоћи.

Већина старих лица са којима смо разговарали, се хране у централној кантини и многи су рекли да би врло радо волели да могу сами себи да кувају. У једном центру једна међународна организација за пружање помоћи обезбедила им је свежу храну и остале потрештине за шта су били врло захвални. У другом центру стари људи брину, јер је врста хране која им се даје богата у масноћама а сиромашна у свежем поврћу и воћу што може довести до повећања појаве срчаних обољења.

Учесници радионице мисле да је хитно потребно обезбедити редовне лекарске прегледе за старије људе у избегличким камповима, у циљу откривања болести као што су туберкулоза или рак и редовног обезбеђивања снабдевања одговарајућим лековима. Потребне старих људи у исхрани треба систематски испитати и планирати.

**Стара лица у
колективним
центрима се
осећају
изоловано и да
нико на њих не
обраћа пажњу,
ни на локалном
нивоу, ни на
нивоу креирања
политике**

Социјални проблеми

Посете HelpAge International-а указују на то да се стара лица осећају изоловано и да на њих нико не обраћа пажњу, ни на локалном нивоу ни на нивоу креирања политике. Они желе да их виде, чују и разумеју.

Имају мало контакта са локалним становништвом и осећају да је њихово присуство понекад непожељно, имајући у виду тешкоће са којима се суочава шира заједница. У области у којој се налази један од колективних центара који смо посетили, многи од некадашњих земљорадника се боре да са ниским пензијама саставе крај са крајем, а степен незапослености је висок. У другом центру, нема јавних телефонских говорница, што доприноси да се становници тог центра осећају одсечени од осталог света.

Мало је организованих друштвених или других врста активности. Многи од старијих лица избеглица су пореклом из руралних крајева, где су водили активан живот у склопу своје заједнице. У једном центру, једна седамдесетпетогодишња жена је успела да добије посао да помаже на једном околном имању. У другом, становници центра су почели да праве појединачне повртњаке, како би могли сами да гаје храну, остварују приход и врате се радној активности. Један од запослених то тумачи овако: "Стари људи су веома потресени својим искуствима и оним што им се десило као избеглицама. Мислим да су ти повртњаци врло важни за њих, јер им помажу да поврате осећај да припадају заједници и имају осећај да нешто раде. Када раде не осећају се тако тужним."

Стара лица у једном од центара мисле да држава заправо не разуме њихову ситуацију и да јој и није много до њих стало. "Баш би и могли да нас упитају које су нам потребе," каже један од њих. "Нама је, заправо, потребно да се неколико различитих организација, донатори и влада, састану и сагледају наше проблеме".

Невладине организације говоре о пракси обесправљења у колективним центрима, што је нарочито изражено међу старим лицима. Неки од старијих људи које смо упознали се брину да их одатле не истерају, мада им са те стране не прети реална опасност. Други страхују да ће умрети у камповима.

Број самоубиства међу старим лицима у колективним центрима је забрињавајуће висок, према истраживању које је за HelpAge International спровела Др Ирена Грозданић, преко две стотине старих лица се убило само у једној од претходних година.

Правна и политичка питања

Дугорочни изгледи за стара лица у колективним центрима остају нејасни и неизвесни.

Невладине организације које раде у центрима наглашавају да тачан број оних који желе да напусте Србију или да у њој остану никада није тачно утврђен. А без овог податка, планирање неког реалног решења биће тешко. Многи стари људи са којима смо разговарали мисле да су исувише стари да започну нови живот, и желе да буду сахрањени тамо одакле су дошли. Међутим, они се плаше да неће моћи да остваре право на пензију или право на своју имовину, а и да тамо неће бити више добродошли. У једном колективном центру избеглице из Хрватске су нам рекле да они више немају права на социјане услуге нити на своју земљу и да не желе да иду у Хрватски транзитни центар, због страха за своју личну безбедност.

За оне који желе да остану, недостатак новца се чини као непремостива препрека у стварању новог дома. Неки од старих лица се плаше да би колективни центри у којима живе могли да се затворе и они би у том случају остали на улици.

Уопштено гледано, стара лица осећају несигурност у своју будућност. Они који желе да се врате својим домовима, забринути су да ли ће успети да добију одговарајуће документе, и да ли ће чланови њихове породице успети да нађу посао, а кажу да је и визе тешко добити. Други желе да добију југословенско држављанство, али знају да је то сложен процес. Будућност породице као целине је кључно питање. "Наша деца и унуци су оно до чега нам је највише стало," рекла нам је једна стара особа, "Оно што они одлуче да ураде ће утицати на то да ли ћемо одлучити да се вратимо својим домовима."

Процена потреба коју је спровео HelpAge International установила је да постоји недостатак правних савета и помоћи који су доступни старим лицима који покушавају да размотре све своје могућности, мада се сада чине извесни напори у том правцу. Многи не знају имају ли право на повраћај своје имовине у земљама свог порекла или да ли могу да остваре право на пензију на основу некадашњих уплата које су вршили у пензиони фонд. Почели су да се чине напори да се обезбеди правна помоћ.

У неким колективним центрима, становници примају новац од донатора и могу почети штедети за сутра. Стара лица су нам рекла да им то много помаже. Рекли су нам да не желе поклоне, већ да им се помогне да поново отпочну нормалан живот. "Желимо да сарађујемо са осталима да бисмо решили проблеме."

Учесници радионице мисле да би, краткорочно гледано, Савезна Република Југославија требало да успостави режим виза који би омогућио избеглицама да лакше посећују своје домове. Требало би им дозволити да путују са посебним дозволама уместо са визама.

Дугорочно гледано, владе Југославије, Хрватске и Босне и Херцеговине треба заједно да делају са међународним организацијама у циљу изналажења дуготрајних политичких решења за проблеме старијих српских избеглица и расењених лица. Јасни закони о остваривању права на држављанство и пензију, као и која влада је одговорна за кога, кључни су фактори у планирању боље будућности.

Стара лица у колективним центрима су рекли да они не желе поклоне, већ да им се помогне да поново отпочну нови живот

Влада и међународне организације морају изнаћи дуготрајна политичка решења за стара избегла и расељена лица

Сведочења и студије случајева

Сведочење: старији људи расељени са Косова

"И ја и мој муж имамо по 72 године, и из једног смо села на Косову. Морали смо због оружаних сукоба да напустимо свој дом почетком ове године. Наша ћерка је сама изашла оданде, па у почетку нисмо ништа знали за њу, али смо путем Црвеног крста успоставили контакт са њом.

Успели смо да једним УНХЦР -овим транспортером побегнемо са Косова, а онда смо ухватили аутобус који нас је повезао у Србију. Друге избеглице су нам рекле за постојање овог колективног центра. Тешко је било путовати толико дуго. Морали смо да живимо са непознатим људима и да зависимо од других људи. Били смо преплашени и исцрпљени.

Овде у овом центру смо нешто више од месец дана. Првих неколико недеља нисмо имали кревет – морали смо да спавамо на земљи. Добијамо брашно, али немамо начина да кувамо. Међутим наша је ћерка успела да нађе неко привремено запослење па нас мало помаже.

Не знамо шта ће са нама бити. Волели бисмо да одемо кући, али нам се чини да то неће бити могуће. Мораћемо да останемо овде и видимо шта ће да се деси."

Сведочење: старије избеглице из Хрватске

"Имам 65 година и из Хрватске сам, где сам живела на имању. Живот нам је тамо био добар – гајили смо овце, краве и свиње – увек је било посла.

Хрватску смо напустили пре шест година у току операције "Олуја", сви заједно, мој муж, наше две ћерке и ја, на трактору. Моја млађа ћерка која је тада имала 20 година је возила, муж јој је био на ратишту. На путу смо изгубили трактор и све што смо понели са собом, па смо део пута морали да пређемо пешке. Потом смо били заробљени.

Прву годину у Србији провели смо код брата мога мужа, а онда је мој муж успео да нам нађе једну собу овде у колективном центру. У почетку је било по пет људи у свакој соби. Нисмо имали кревета, али смо затражили од Југословенског Црвеног крста помоћ и они су нам дали душеке од сунђера.

Овде смо већ пет година. Већ смо се и навикли, иако смо већи део времена тужни, и нарочито мој муж не може да заборави прошлост. Имамо башту у којој радимо, али земља није тако добра као што је била на нашем имању.

Пензије овде немамо, а у Хрватској бисмо је имали. Срећом, мој муж има привремени посао у градском парку, а и ћерке ми ту и тамо раде. Али ипак бринем о новцу. И ја и мој муж имамо висок крвни притисак и срчани смо болесници.

Сада смо остали без игде ичега. Мој муж и једна од мојих ћерки су ишли кући да виде шта је остало од наше куће, али ништа више нису нашли. Све је спаљено, јер је наше село било близу неког војног постројења које је бомбардовано током рата. Неки су се људи вратили у своја села, али наше је село нестало.

Волели бисмо да имамо своју сопствену кућу, али новца немамо. Не знам шта ће са нама бити – тешко је имати било какву представу о будућности."

Проучавање случајева добровољног сектора: *Ластавица*, Београд

Основни циљ *Ластавице*, која је основана 1996. године, јесте пружање помоћи избеглицама у општинама Сурчин и Панчево, близу Београда, при интегрисању у локалну заједницу.

Задатак је огроман. У индустријској вароши Панчеву, на пример, са домаћим становништвом које броји 12.000, још 13.000 избеглица и расељених лица живи у колективним центрима или приватном смештају. У пољопривредном месту Сурчину, чије становништво броји 20.000, живи 2.500 избеглица и расељених лица.

Жене самице, нарочито старе жене, чине велику угрожену групу. *Ластавица* је почела као мали центар за обезбеђивање помоћи за десет жена у Сурчину, али је убрзо отворила центар за 8 жена у Панчеву. Сада *Ластавица* избеглицама пружа лекарску помоћ, саветодавне и правне услуге, упоредо са основим смештајем. Организује и друштвене и образовне активности, али такође пружа и могућности за запослење.

Уз помоћ *Ластавице* старије избеглице развијају сопствене изворе прихода. Неки праве и продају своје рукотворине у једној продавници у Београду – као и својим добротворима у Америци. Други су започели посао узгајања бројлерских пилића и јаја, и продају око 80 одсто произведеног, а остатак користе за сопствену исхрану. Они такође производе и продају храну конзервисану на традиционалан начин као што је туршија. "Од суштинског је значаја да старији људи осете да могу бити корисни" каже Милена Шкорић један од координатора у организацији.

Ластавица је од почетка усредредила своје деловање на подстицање избеглица да се ослањају на сопствене снаге и да ојачају механизме опстанка. Већина колективних центара имају посла са толико великим бројем људи, да им преостаје мало времена за овакву врсту интензивног рада. Приступ *Ластавице* придобио је овој организацији домаћа и међународна признања. Они тесно сарађују са локалним властима и имају подршку од стране неколико међународних организација.

Ластавица се усредредила на подстицање избеглица да се ослањају на сопствене снаге и да ојачају механизме опстанка

Сунце је
мобилисало
знање и таленат
добровољаца из
локалних и
избегличких
заједница

Проучавање случајева добровољног сектора: Сунце Крагујевац

Сунце је основано 1994. године као студентска група за помоћ деци у колективним центрима широм Савезне Републике Југославије. Сада они раде са избеглицама и интерно расељеним лицима свих старосних група, укључујући и старе људе.

Њихове активности обухватају пружање конкретне хуманитарне помоћи, индивидуалну саветодавну помоћ, организовање активности које доносе приходе, организовање друштвених догађаја, и активности образовања. Подстиче се уметничко изражавање, и до сада су изведене представе у преко стотину колективних центара.

Сунце се показало посебно ефикасним у окупљању добровољаца. Током протеклих година, *Сунце* је мобилисало знање и таленат великог броја добровољаца из локалних и избегличких заједница, као и из света медицине, просвете, социјалног рада и уметности. Добили су признање и помоћ од међународних донатора укључујући УНХЦР и УНИЦЕФ.

Сунце ставља посебан нагласак на обучавање. Били су домаћини радионица са бројним темама, укључујући рад са старим лицима и управљање добровољним сектором.

Проучавање случајева добровољног сектора: Општина Смедерево

Многим људима из саме заједнице, као и придошлицама у области Смедерева, неопходна је посебна помоћ.

Око 12.500 Смедереваца је незапослено. У тој области има око 18.000 избеглица и расељених лица, 1.500 њих је још увек смештено у колективним центрима. Међу најугроженијима су стара лица.

Координисање рада јавног и добровољног сектора је од кључног значаја за ефикасно задовољавање тако великих потреба. Градска скупштина Смедерева основала је нови хуманитарни комитет који чине запослени из локалних органа власти, невладине организације и корисници услуга – у циљу надзора свих активности пружања хитне социјалне помоћи онима који су у тешкој ситуацији. Служи и као центар за контакт са међународним донаторима и групама из локалне заједнице.

Помоћ у задовољавању краткорочних потреба избеглица је приоритет. На дугорочном плану циљ комитета јесте изналажење начина на који би се помогло интеграсању оних који желе ту да остану.

Влада уверење да ће збрињавање старијих избеглица захтевати дубоко осмишљену стратегију. Јер као што господин Анђелковић, шеф за хуманитарне послове смедеревске општине, каже: "Морамо да осигурамо да они у потпуности постану и остану део заједнице. Не бисмо желели таква решења која би их изоловала по основу њиховог старосног доба, на пример груписањем у монтажне куће."

Додатак бр. 1: Испитаници истраживања Helpage International-а о процени потреба

Процена потреба старих лица у Србији спроведена је од 28. новембра до 4. децембра 2000. године. Циљ је био прикупљање информација о ситуацији старих људи у локалним заједницама, институцијама и камповима, ради утврђивања што бољег начина на који би HelpAge International у будућности могао да допринесе напорима добровољног и јавног сектора. Запослени и саветници у HelpAge International-у су разговарали са следећим испитаницима:

Иван Бојанић, шеф канцеларије Међународне православне добротворне организације (ИОСС), Београд

Радомир Бурић и Вера Ковачевић, Програм за развој Уједињених нација (UNDP) Канцеларија за везу, Београд

Живорад Гајић, директор *Григ*, Београд

Марсел Гроган, службеник за хуманитарна питања, Канцеларија за координацију хуманитарних послова (UN-ОСНА)

Ирена Грозданић, медицински саветник, Међународна православна добротворна организација (ИОСС), Београд

Марковић Душан, председник Удружења пензионера Србије, Београд

Зоран Илиевски, менаџер пројеката за Србију и Јерменију, CAFOD, Лондон

Џеф Лоун, шеф Одељења за економску сигурност, Сектор за здравље и помоћ, Међународни комитет Црвеног крста (ICRC), Женева

Војо Лучић, менаџер програма, *Сунце*, Крагујевац

Антони Макевој, CARE, Југославија

Љиљана Милановић, Одељење за социјална питања, Црвени крст Југославије, Београд

Десанка Нарга, генерални секретар и Јасмина Тошић, председник, *Хлеб живота*, Приједор, Босна и Херцеговина

Љиља Радиновић, координатор, *Ластавица*, Београд

Џон Рош, координатор за хуманитарну помоћ, и Питер Стокер, шеф Делегације за Савезну Републику Југославију, Међународни комитет Црвеног крста (ICRC), Београд

Запослени у колективном центру за смештај избеглица *Хавецција*, Вршац, Војводина

Наташа Субашић, заменик директора, Бежанијска Коса, Београд

Споменка Жарковић, председник, *Тера- креативна жена*, Београд

Додатак бр. 2: Колективни центри који су посећени

Током 2000. и 2001. године запослени у HelpAge International-у као и саветници посетили су три колективна центра у којима су смештене избеглице и расељена лица, ради прикупљања података и сведочанстава директно од старих лица и запослених. То су били центри:

Годомин-Михајловац Бараке, Смедерево, Србија

Опис: У овом центру је смештено сто избеглица и расељених лица из Хрватске, Босне и Херцеговине и са Косова, од којих је петина старија од 60 година.

Датум посете: јун 2001. године

Колективни центар Хавеџија, Вршац, Војводина

Опис: Овде је смештено преко сто избеглица, од којих је половина старих.

Датум посете: децембар 2000. године

Вијадукт Бараке, Београд, Србија

Опис: Овде је смештено 160 избеглица, од којих је 60% из Босне и Херцеговине, мањи број из Хрватске и са Косова. Стари људи и деца чине више од половине свих становника овог центра.

Датум посете: јун 2001. године

Додатак бр. 3: Учесници радионице коју је организовао HelpAge International

7. јуна 2001. године организована је у Београду радионица са учесницима, као одговор на захтев постављен од стране више испитаника током истраживања процена потреба које је организовао HelpAge International у децембру 2000. године. Циљеви радионице били су размена информација о стању старих људи у Србији у времену после сукоба, да се истакну практични начини помоћу којих би се задовољиле њихове потребе, и да се идентификују начини којима стара лица помажу својим породицама и доприносе заједници у стању економског и социјалног притиска који угрожава све старосне групе. Као представници различитих приступа присутни су били:

1. Стари људи и запослени у колективним центрима

Колективни центар *Бараке Годомин- Михајловац*, Смедерево,
Миле Турашлић, Драгиња Веселиновић, управник центра

Колективни центар *Бараке Виадукт*, Београд
Благоје Ковачевић, управник центра

2. Организације старих

Удружење пензионера Новог Београда, Нови Београд
Милош Ивошевић, председник

Удружење пензионера Србије, Београд
Душан Марковић, председник

3. Међународне хуманитарне невладине организације

CARE

Бобан Коризма, службеник на пројектима

Међународни комитет Црвеног крста (ICRC), Београд

Џон Рош, координатор за хуманитарну помоћ, Предраг Сивотић, саветник за питања здравства

Међународна православна добротворна организација (IOCC), Београд

Др. Ирена Грозданић, саветник за медицинска питања

Канцеларија за координацију хуманитарних послова (UN-OCHA), Београд

Марсел Гроган, службеник за хуманитарна питања у Савезној Републици Југославији

Високи комесар Уједињених нација за избеглице (UNHCR), Београд

Мирела Младенов, Одељење за социјална питања, Оливера Вукотић, Одељење за социјална питања

4. Локалне невладине организације

Хлеб живота, Приједор, Босна и Херцеговина

Ана Меденица, Снежана Сарић

Григ, Београд

Живорад Гајић, директор

Ластавица, Београд

Милена Шкорић, координатор пројеката, Сања Станишић, координатор пројеката

Осмијех, Грачаница, Босна

Хамдија Кујунџић, председник, Вахида Хузировић, службеник на пројектима

Црвени крст Југославије, Београд

Наташа Тодоровић, службеник за социјална питања

Сунце, Крагујевац

Верица Ковачевић, Војо Лучић, председник

Свима, Загреб, Хрватска

Нивес Радељић, директор

Викторија, Крагујевац

Мирјана Миленковић, председник

5. Јавни сектор

Скупштина општине Смедерево, Смедерево

Др. Драган Анђелковић, потпредседник